

स काळ झाली. रात्रीनंतर दिवस आणि दिवसानंतर रात्र ! ह्या पृथ्वीला असं युगानुयां त्याच त्या मार्गानं भ्रमण करण्याचा कंटाळा येत नाही? गोखल्यांना वारंवार पडणारा प्रश्न ! अनुत्तरित राहणारा ! झोप येत नव्हती. नाइलाजानं ते उठले. नाइलाजानं उठण्याची सवय मात्र जुनी ! देह विकसित झाला; काळ बदलला नि विकसित देह चुरगळला. देहभर सुरकृत्यांची रांगोळी उमटली. कारण बदलल तरी सवय तीच. नाइलाजानं उठण. पूर्वी ‘गृहपाठ करून होणार नाही, मास्तर शिक्षा करतील’ अशा भयप्रद ‘भूपाळ्या’ आई आल्यायची. मित्रांत शोभा नको असं वाटून, पांघरुणाचा मोह सोडून उठावं लागे. पुढे अभ्यास वाढला. जाग येईतो झोपायची चैन दूर पळाली. वसतिगृहात आईच्या ‘भूपाळ्या’ नसल्या तरी गजराचा ससेमिरा होताच. ‘शिक्षण संपलं की मनसोक्त झोपू’ असं म्हटलं होतं; पण नोकरी मिळाली ती नेमकी सकाळच्या कॉलेजात. अंधोळ काय, दुपारी करू किंवा जाऊ दे, आज अंधोळीची गोळीच घेऊ, म्हणत चार दिवस झोपला ते! पण...

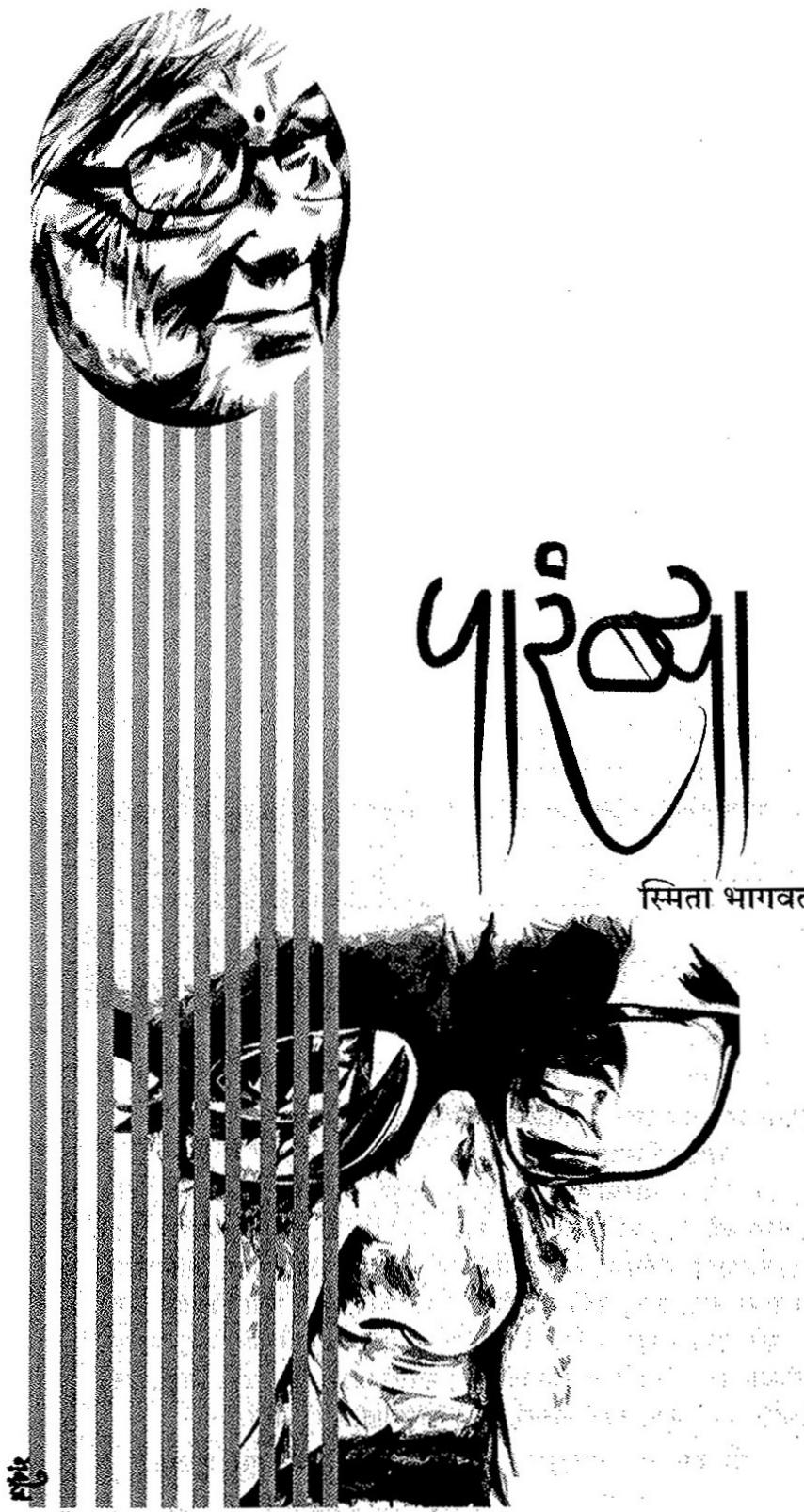
लाडक्या लेकाला एकटेपण नको असा विचार करून जन्मदात्यांनी लगेच लझाचा बार उडवला. मग सुरु झाल सुखद जागरण. सकाळी उठण नको वाटावं असं !

“अय्या, पारोशानं नोकरीवर जाल?” लाडीक प्रश्न विचारून ती असे ढोळे बटारायची की अंधोळ न करता तिला मिठीत घ्यायची इच्छा व्हावी; पण नव्या नवलाईच्या पलीच्या मनात आदर निर्माण करण्यासाठी ते नाइलाजानं उठत. मग मुलाबाळांच्या काळात तर झोप म्हणजे उंबराचं फूलच झाली. ... आणि आता... जाग येईतो मनःपूत झोपू म्हणावं तर झोपच पळाली. पूर्वी जाग आल्यावरही बिछान्यात लोळावंस वाटे. आता काम नसत; कितीही झोपलं तरी चालेल अशी परिस्थिती! पण आता जाग आली की बिछाना टोचतो जसा! नाइलाजानं उठण आलच.

स्वतःशीच बोलत त्यांनी प्रातर्विधी उरकले. चहातल्या आल्याच्या वासानं

परंपरे

स्मिता भागवत

त्यांच्या मरगळलेल्या मनाला तरतरी आणली. लग्बगीनं ते भल्या मोठ्या डायनिंग टेबलाच्या टोकाकडच्या खुर्चीत बसले. म्हातान्या नवन्याच्या म्हातान्या पत्नीला दोन पावलं कमी चालायला लागावीत, यासाठी!

डेक्नवरच्या ह्या दुमजली विशाल बंगल्यात भास्करराव - शालिनीबाई ह्या वृद्ध जोडव्याचं वास्तव्य ! वर्ष-दोन वर्षांपूर्वी, बंगल्यांच्या जागी रोलेंजंग इमारती उठवण्याचं व्यसन लागलेले बिल्डर्स त्यांना भेट. बहुतेक सर्व बंगल्यांचे मालक पूर्वी कधीतरी स्वस्तात घेतलेली आपली वास्तू विकून प्रत्येक मुलाला वेगळी सदनिका देण पसंत करत. शहरभर, बंगल्यांच्या जागी गगनचुंबी इमारतीचं पेव फुटलं होत. सगळ्या बिल्डर्सना गोखल्यांची जागा खुणावत होती. हा म्हातारा लेकाकडे परदेशी जाईल, मासा चटकन गळाला लागेल असं सर्वांना वाटे; पण गोखल्यांना ते पटत नसे. आडून आडून जरी कोणी बंगला विकण्याचा विषय काढला तरी ते थ्यथयाट करत. त्यांच्या मरणाची वाट पाहण त्यापेक्षा सोपं असं आता बहुतेक बिल्डर्सना बाटू लागलं होतं. उंच आलिशान इमारतीच्या मेळाव्यात वावर नसलेला हा जुना बंगला अगदी बापुडवाणा वाटे.

गोखल्यांना एकेरी नावानं हाक मारणारे फारसे कोणी नव्हते च. प्रौढ माणसं गोखलेकाका आणि मावशी म्हणत. बालगोपाळ गोखलेआजोबा आणि आजी! ते संस्कृतचे आणि इंग्रजीचे गाढे अभ्यासक. सहसा हा गुप कोणी घेत नाही, पण भास्कररावांना इंग्रजीची आवड होती तशीच संस्कृतचीही. संस्कृतला ‘मृतभाषा’ म्हणायचं आणि स्वतःला आधुनिक म्हणवून घ्यायचं असा त्यांना सोस नव्हता शालिनीबाई शाळेत हिंदी, इंग्रजी शिकवत. तो शिष्यवर्ग आता लेकुरवाळा झाला होता. खुद गोखल्यांच्या मुलींना सुना आल्या होत्या. धाकटा विजय. हुशार आणि अभ्यासू. दोघी बहिर्णीच्या आणि जन्मदात्यांच्या प्रेमात चिंब भिजणारा. तो कॅनडाट टोरांटोला होता. त्याला एक मुलगा आणि एक मुलगी. सारे आपापल्या संसारात

मग. जन्मदात्यांविषयी प्रेम असलं तरी त्यांचा विचार करायला मुलांना वेळ नव्हता. ‘त्यांची प्रकृतीची तक्रार नाही म्हणजे ते मजेत आहेत’ असे सारे गृहीत धरत. सुरुवातीला विजय दर दोन वर्षांनी भारतात येत होता. पुढे मुलांच्या सुझ्या आणि विजयची सफड ह्यांचं गणित जुळेना. ‘त्यापेक्षा तुम्हीच इकडे या’ अस मुख झालं, ती दोघं दोन वेळा कॅनडाला गेली, पण मन रमलं नाही. विजय शेवटचा पुण्याला आला होता तो सलील सोळा वर्षांचा आणि अनंगा बारा वर्षांची असताना. आता ती होती वीस वर्षांची आणि सलील चोवीस वर्षांचा. त्याच्या पत्रांतून त्यांचं प्रेम व्यक्त होत होतं. पुण्यात राहायची इच्छा आहे असंही तो लिहीत असे. ‘लगेच उत्तर मिळत’ ह्या मोहापायी तो संगणकावर इ-पत्र लिहीत असे, पण संगणकावर वाचताना आजीला त्रास होतो हे कळल्यापासून तो आवर्जून पोस्टानंही पत्र पाठवू लागला होता. गोखल्यांना मात्र तो मिव्यळ उपचार वाटत होता.

सकाळी वृत्तपत्रं चाळत ते चहा घेत. मग अंघोळ. वेळ घालवण्यासाठी पूजा. म्हणण्याजोंग काही करण्यात आणखी अर्धा तास घालवत. मग दुसरा चहा आणि वयाला झेपेल अशी न्याहारी. जोडीला वृत्तपत्रांचं तोंडीलावणं असेच. ‘राजकारण म्हणजे साक्षात उकिरडा झाला आहे... शिक्षण-पद्धतीत अर्थ नाही...’ तावातावानं टीका करणं गोखल्यांना आवडायचं. शालिनीबाईचं आपल्यापेक्षा वेगळं मत असावं हे त्यांना अवडत नव्हतं. त्या बोलत नसत. मोठ्या हिरिरीनं मांडलेल्या गोखल्यांच्या मतांचा शालिनीबाईवर परिणाम होत नसे. न्याहारी करून झाली की गोखले बोलत असले तरी

सुस्त ‘गोखले व्हिला’त कामाची
झुंबळ उडाली. गोखल्यांनी नेटकी
योजना तयार केली. जपू त्यांनी आर्टस्
नव्हे तर मंजेजमेटच्या कॉलेजात
प्राध्यापकी केली होती! स्वप्नातही
विविध बेत धुडगूस घालत होते. मग..

त्या चहाचा सरंजाम आवरू लागत. सभा संपल्याची ती खूण गोखल्यांच्या लक्षात येत असे. मग वाटलंच कधी तर फेरफटका नाहीतर आरामखुर्ची! वाचलेला पेपर पुन्हा चाळत डुलक्या... जेवणाची वेळ होईपर्यंत!

आजचा दिवस वेगळा नव्हता. न्याहारीत चमचमीतपणा आणण्यासाठी महागाईला आणि राजकारणाला वेठीला धरून झालं होतं. शालिनीबाई स्वयंपाकाला लागल्या होत्या. पावसाळा सुरू झाला होता. पुण्याचा पाऊस त्रासदायक नव्हता. पण तरी गोखल्यांनी तेवढं निमित्त काढून, बाहेर जायचं टाळलं होतं आणि आरामखुर्ची गाठली होती. मस्त डुलकी लागली. तोच काहीतरी टपकन पडल्याचा आवाज झाला. त्यांनी डोळे किलकिले करून पाहिलं. फटीतून पोस्टमनं पत्रं टाकली होती. तिकडे दुर्लक्ष करून त्यांनी पुन्हा डोळे मिटले. जेवणासाठी हाक आली. उठताना दाराशी पडलेली डाक दिसली. त्यांनी ती उचलली. शालिनीबाई म्हणाल्या, “‘डाक महत्वाची नसेल, तर आधी जेवून घेऊ.’” गोखल्यांना ते पटलं. डाक सेंटर टेबलावर ठेवून ते जेवायला गेले.

मागचं आवरून शालिनीबाई बाहेर आल्या तेव्हा गोखले वामकुक्षीची तयारी करत होते. पोस्टमनं टाकलेल्या पत्रांची चाळत सेंटर टेबलावर होती. न उघडलेली! शालिनीबाईना त्यात परदेशी लिफाफा दिसला. नापसंतीच्या स्वरात त्या म्हणाल्या, “‘हे काय, विजयचं पत्र फोडलं नाही?’”

“‘काय घाई आहे? – कामाचं प्रेशर फार आहे, मागच्या वीक-एण्डला अमक्याकडे गेलो होतो किंवा तमके आले होते ते तुमची आठवण काढत होते, या महिन्यात नवी गाडी घेतली किंवा व्हेकेशनमध्ये मुलं हवाईला नाहीतर अजून कुठेतरी जायचा आग्रह करत आहेत. तुम्ही आलात तर सारी जाऊ, प्रकृतीला जपा, काटकसर करू नका. वैगैरे वैगैरे.’” यात काही अर्थ नाही असं सूचित करत, हवेत हात उडवत ते म्हणाले, “‘हेच असतं प्रत्येक पत्रात. वाचू उठल्यावर चहा पिताना.’” शालिनीबाईना ते पटलं. तरुण

स्मिता भागवत

जन्म - १० जुलै १९४५, बडोदे (गुजरात)

मराठी, गुजराती, हिंदी, इंग्रजीतील आधारीच्या नियतकालिकांत नियमित लेखन गुजरातीत तीस व मराठीत वीस पुस्तके नव्वदच्या दशकात ‘आशास्पद गुजराती काढबरीकार’ म्हणून पुस्तकार. १९९५ मध्ये गुजराती काढबरीस उत्कृष्ट काढबरीचा सम्मान. एकूण सत्तावीस पुस्तकार प्राप्त. १९८३ पासून कुटुंब-समुपदेशान, त्या सत्याघटनावर आधारित कथा-काढबन्यांची निर्मिती. महाराष्ट्र, गुजरात, विली, इंग्लंड, फ्रान्स, अमेरिका आणि कॅनडा येथे कार्य. भारत, इंग्लंड, फ्रान्स, अमेरिका, कॅनडा येथे दीड हजारहून अधिक कार्यक्रम. कॅनडा दूरदर्शन चॅनलवर एकहाती अर्धा तास कार्यक्रम पेलाणारी पहिली एशियान !

सध्या कॅनडात वास्तव्य. World class Indian Titles ह्या जागतिक साहिती २२ गुजराती व ११ मराठी पुस्तकांचा तसेच ७ इंग्रजी व ३ हिंदी माहित्यकृतीचा समावेश.

भगताना नोकरी अनु घर ह्यांत खूप श्रमणारी आणि आता चार पोळ्या, पावशेर भाजी आणि खाली आमटी एवढंच करून आता थकून जात हाती. नव्याला दुजोरा देऊन त्यांनीही पाळावर अंग टाकल.

दुपारी कुंदा भांडी घासायला आली. दोघं आणी झाली. सेंटर टेबलावरचं न उघडलेलं पत्र पाहून कुंदान नवलाने डोळे विस्फारले. “अगो बया ! आजी, विजयसायबांचं पत्रू उघडलं बी नाय?” शालिनीबाईना वाचायचा घण्या आणि पत्र देत ती म्हणाली, “लेकराचं पत्रू वाचा आजी!” गोखल्यांना उत्सुकता नव्हती. ते तोड धुवायला बेसिनपाशी गेले. शालिनीबाईनी चप्पा लावला. निस्तसाहानं पाकिटातून कागद बाहेर काढून त्या वाचू लागल्या. पत्र विजयचं नव्हत. होतं लाडक्या नातवाच. पत्रातील प्रत्येक ओळ शालिनीबाईच्या मुखावरन्या कंटाळ्याच्या सुरक्त्यावर उत्साहाचं खोडरबर फिरवत होतो. भरून आलेल्या डोळ्यामुळे अक्षरं पुस्ट होऊ लागली. डोळे पुसत त्यांनी कापन्या स्वरात साद घातली, “अहो...” गोखले घाबरले. ओल्या तोंडान बाथरूमबाहेर धावले. कुंदाही पदराला हात पुसत बाहेर आली. शालिनीबाईच्या डोळ्याला पदर पाहून दोघं चरकली. शालिनीबाई हसत म्हणाल्या, “अहो, सलील येतोय!”

‘अगो बया !’ म्हणत कुंदान आनंद व्यक्त केला. कधी नव्हे ते गोखले शालिनीबाईना खेटून बसले. दोघं पत्र वाचू लागली. नीरस आयुष्यात पत्राच्या निमित्तानं उत्साह सळसळला. दिवाळीत गोऱ्या मित्रासह पुण्याला येण्याचा सलीलचा मानस होता. दिवाळीला किती महिने बाकी आहेत याचा शालिनीबाई बोटांच्या पेरांवर हिशोब करू लागल्या. नुकता पावसाळा सुरु झाला होता. सलील भेटाथला बराच अवधी आहे हे लक्षात आल्यावर त्या हिरमुसल्या. गोखल्यांची नजर घाईनं घरावर भिरभिरली. नकळत ते उद्गारले, “बाप रे ? अवधा चार महिन्यांचा अवधी?” शालिनीबाईना तेवढा विलंब सहन होत नव्हता. फणकारल्या, “बाप रे का ? सलीलला केव्हा भेटेनसं झालंय मला. तुम्हांला ना काम ना धाम. तरी चार महिने कमी वाटतात ?” आजोबांच्या वर्तनावर नापसंती व्यक्त करत कुंदान चक्र आजीना दुजोरा दिला. दोन अज्ञ स्त्रियांना समजावण्याची संधी मिळताच गोखले रंगात आले. “काय हे घर?” ते गुरुगुरले.

पाहता पाहता त्यांनी दोघीना, बंगला जुन्या पडीक किल्ल्यासारखा आहे हे पटवून दिल. गोऱ्या मित्रासह इतक्या वर्षांनी सलील दिवाळीला येणार; ह्या अशा भूतंगल्यासदृश घरात त्यांन यावं हे

लाजिरवाण आहे हेसुद्धा पटवलं. ह्यावर इलाज काय, ते दोघीना कळेना. मग पुन्हा ज्ञानदानाची संधी उपटत, ह्या बंगल्याचा कायापालट कसा करायचा ते गोखल्यांनी सांगितलं. या वयातही ते योग्य विचार करतात ह्याचं शालिनीबाईना कौतुक वाटलं. कुंदाही अतीव आदरानं बघत होती. ती भारावल्या स्वरात म्हणाली, “आजोबा, एका झटक्यात ह्ये ठरवून मोकळे झालात. ह्ये करायला तुमास्नी चार म्हऱ्ये रण्ड व्हतील बघा! म्या हाय की मदतील!”

मिशीवर हात फिरवत गोखल्यांनी दोघीना पदर बांधण्याचा आणि बंगल्याचे रूप पालटेतो बांधलेला पदर न सोडण्याचा आदेश दिला. सुस्त ‘गोखले व्हिला’त कामाची झुंबड उडाली. गोखल्यांनी नेटकी योजना तयार केली. जणू त्यांनी आर्टस् नव्हे तर मैनेजमेंटच्या कॉलेजात प्राध्यापकी केली होती ! स्वप्नांतही विविध बेत धुडगूस घालत होते. मग...

सकाळ वेगळी उगवली. गोखले लवकर उठले. घशात चहा ओतून अंघोळीला धावले, पेपरची घडीही न उलगडत! न्याहारी करताना त्यांनी पेपरकडे ढुकून बघितलं नाही. शालिनीबाई कौतुकानं नव्याची विचारमग्य मुद्रा बघत होत्या. गोखल्यांचं तिकडे लक्ष नव्हतं. पटकन न्याहारी संपूर्ण ते घराबाहेर पडले नि लगेच परतलेही! सोबत लाकूडतोड्या. कोणे एके काळी मस्त असलेला बगीचा आता अस्ताव्यस्त पसरला होता. बेशिस्त, वाढलेली झाडं पाहून नवागत खूश झाला. त्यांन चार दिवसात काही झाडांना योग्य आकार दिला तर काही झाडं जमीनदोस्त केली. पडणारी प्रत्येक फांदी अंधार दूर करत होती. सगळीकडे प्रकाश पसरला. प्रकाशात ‘गोखले व्हिला’ भकास दिसू लागला आहे हे गोखल्यांना जाणवलं. योजनेत कॉट्रॅक्टरला आवतण होतंच, पण प्रकाशात बंगल्याचं विरूप पाहून ते घाईनं काट्रॅक्टरकडे धावले. रंग उडालेला, खूप दुर्स्त्यांची गरज असलेला विशाल बंगला पाहून कॉट्रॅक्टर खूश झाल्या. एरवीच्या, राजकारणाच्या आणि महागाईच्या पोकल

चर्चाची जागा आँइल, इमल्शन, डिस्ट्रेपर... शब्दांनी बळकावली. पंधरा दिवसांत बंगला अमेरिकेच्या बंगल्यांच्या तोंडात मारेल असा होईल, अशी खात्री देऊन काँट्रॅक्टर लगेच कामाला लागला.

गोखले तरी कुठे रिकामे बसले होते? नसरीत जाऊन त्यांनी काही पाकिट आणि रोपं आणली, सोबत मालीबुवा! “तुम्हांला सोलावं वरीस लागल्यं का? थकत कसे नाही तुम्ही?” गोखले आणील त्या प्रत्येकाला सामोरं जाऊन थकलेल्या सौ.नी कौतुक आणि वैतागमिश्रित स्वरात विचारल, “थकून चालणार नाही. रात्र थोडी नि सोंग फार! रिकामी उजाड बाग पाहून सलीलचा मित्र त्याला न् आपल्याला अरसिक समजेल. म्हणून सुंदर रोपं लावू, काही बिंया पेरू. पावसाळा आहे, लगेच सारं रुजेल.”

“एवढी मोठी बाग. तुळस मात्र नाही!”

“लावून! पण...” कधी नव्हेते गोखले समंजस स्वरात म्हणाले. “तुळशीला म्हणायचं ‘क्युरिओ’”, प्रत्येक अक्षरावर जोर देत ते म्हणाले. शालिनीबाईना उमज पडेना. त्यांची प्रतिक्रिया बघायला गोखल्यांना वेळ नव्हता. ते माळ्यापाठी धावले.

गोगलगायीच्या गतीनं सरणारे दिवस वाच्याच्या वेगानं धावत सुटले. गोखले स्वतः थकत होते, शालिनीबाईना नि कुंदाला थकवत होते. सांगितल्या अवधीत काम संपलं नाही. गोखल्यांनी डोळे वटारले. काँट्रॅक्टर म्हणाला, “बंगला अवाढव्य आहे. एवढं मोठं काम प्रथमच करतोय ना? अंदाज चुकला.” गोखल्यांची छाती अभिमानां तटतटली. घडी न उकलता पेपर रद्दी पडत होता. राजकारण, शिक्षणप्रणाली, महागाई कशाकशाला मनात शिरकाव नव्हता. नित्य नवी कल्याना डोक्यात घुसखोरी करत होती. कॅनडातलं वास्तव्य, मुलांच्या आवडीनिवडी... डोकं खाजवून हे सगळं आठवायचा गोखले प्रयत्न करत होते.

रंगकाम संपलं. बागेत रोपं डोलूलागली. शालिनीबाईना बरं वाटलं; पण गोखल्यांनी

डोळे वटारले. “कृतकृत्य व्हायची घार्ड नको” ते करवादले. शालिनीबाईची वाद घालायला त्यांना वेळ नव्हता. ते बाहेर गेले. परतील तेव्हा सोबत महत्वाचं कोणी असणार हे शालिनीबाईना कळलं होत. तसंच झालं, फर्निचर बघायला माणस आला. ते पाहून त्या म्हणाल्या, “देवधरात सुताराकडून फळ्या ठोकून घेईन.” लगेच गोखल्यांनी दरडावलं, ”गावळलपणा नको. सुतार नाही, इटिरिअर डेकोरेटर म्हणा.” शालिनीबाई खजील झाल्या.

नवागतानं बंगल्यातल्या फर्निचरचं परीक्षण-निरीक्षण सुरू केलं. त्याच्या मुखावर खुशी उमटत होती. दहा दिवसांत तो सारं फर्निचर नेऊन, नव्या फैशनचं नाजूक फर्निचर देणार होता. फक्त नेण्या-आणण्याचा खर्च. नवं फर्निचर जवळपास फुकटात होणार हे ऐकून गोखल्यांना आनंद झाला.

सलीलनं येण्याची तारीख कळवली नव्हती. तो एकदम येऊन थडकणार होता. बंगला सजला तेव्हा दिवाळी पंधरा दिवसांवर आली होती. “सगळं झालं. आता आराम करा.” शालिनीबाई प्रेमानं म्हणाल्या. “फार दगदग झालीय. सलील येईतो थकवा उतरला पाहिजे. कोणत्याही क्षणी तो येईल.”

“आराम करून चालणार नाही. अजून तुला ट्रॅड करायचंय.” शालिनीबाई अनारासाठी पीठ भिजवत होत्या. त्या शब्दकल्या. या कामात त्यांना नवच्याची लुडबुड चालणार नव्हती. त्यांनी स्पष्टपणे तसं सांगून टाकलं. गोखले त्याला भीक घालणार? रंगीबेरंगी चित्रं असलेली पुस्तकं शालिनीबाईपुढे फेकत त्यांनी जरब दिली, “सलीलचा गोरा मित्र तुझे अनारसे न् लाडू खाणार?” शालिनीबाई गोंधलल्या. हे पदार्थ सलीलला आवडतात हे सांगायचा त्यांनी प्रयत्न केला.

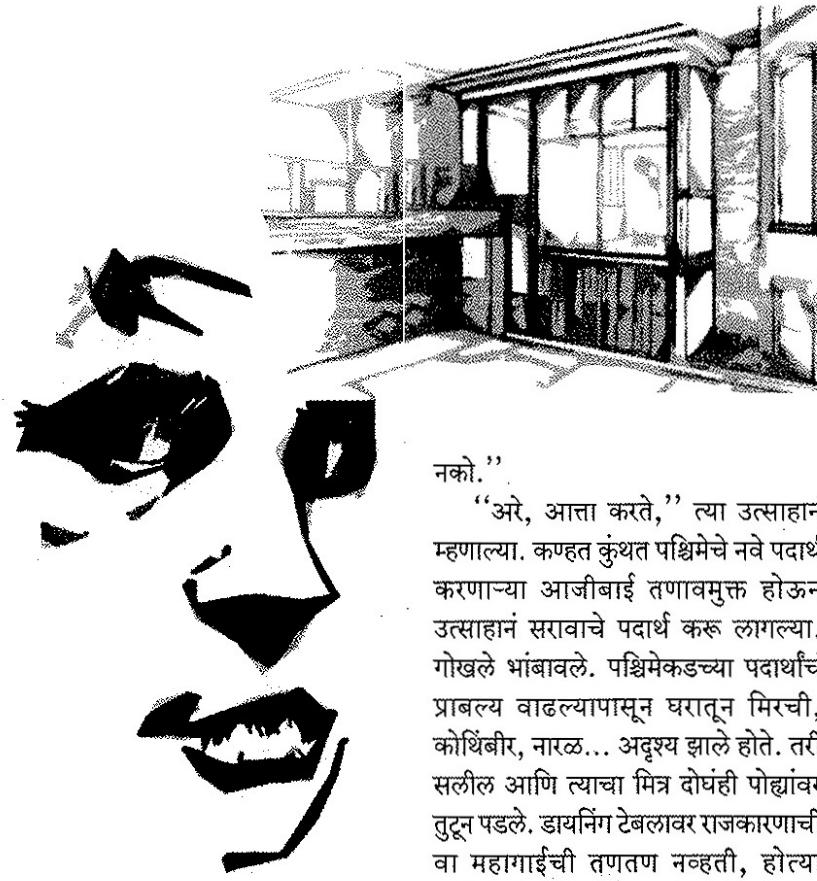
“खरं नाही ते. आजीचं मन राखायला म्हणतो तो तसं. शिवाय, तेव्हा लहान होता. आता त्याला न् त्याच्या मित्राला पास्ता, पिझळा, अॅपल पाय, बनाना पाय, चॉकलेट पाय... हे आवडणार,” गोखल्यांनी ठासून म्हटलं. ह्यातलं शालिनीबाईना काही येत

नाही, म्हणून पुस्तकं आणलीत असंही सांगितलं. परीक्षेत नापास झालेल्या मुलीसारखा शालिनीबाईचा चेहरा पडला. गोखल्यांना दया आली. त्यांनी मोठ्या मनानं दिवाळीचे पदार्थ करायची परवानगी दिली. एका अटीवर. आणलेल्या पुस्तकांचा अभ्यासक्रम आणि प्रॅक्टिकल्स संपल्यानंतर!

शालिनीबाई अभ्यासाला लागल्या. रोज नव्या पदार्थांचं प्रॅक्टिकल, परीक्षक अर्थातच गोखले. ते इतकी सखोल टीका करत, की अनेक वर्षांपूर्वी विजयकडे खाल्लेले पदार्थ यांना इतके आठवतात ह्याचं शालिनीबाईना नवल वाटे. कसाबसा अभ्यास संपवला तरी त्यांना पास होण्याची खात्री वाटेना. त्या मनःस्थितीत अनारसे नेहमीइतके छान झाले नाहीत. गोखल्यांनी त्यावर टीका केली नाही, तरी शालिनीबाई खडू झाल्या.

दिवाळी दोन दिवसांवर येऊन ठेपली. कोणत्याही क्षणी सलील येण्याची शक्यता होती. शालिनीबाईच्या मनात गोड हुरहुर दाट असताना त्या यांत्रिकपणे न्याहारीसाठी फ्रेंच टोस्टची तयारी करत होत्या. इतक्यात बाहेरून दमदार तरुण आवाज ऐकू आला. “प्राध्यापक गोखल्यांचा बंगला इकडेच आहे ना?” “नक्की, सलीलचाच आवाज हा” म्हणत शालिनीबाई बाहेर धावल्या. त्यांच्यामागे गोखले! दोन तरुण टॅक्सीबाहेर उभे होते. गोच्या तरुणाच्या निळ्या डोळ्यांत निराशा डोकावल्याचा गोखल्यांना संशय आला. शालिनीबाईनी धावत जाऊन सलीलला मिठी मारली. सारे आत आले. आता सलीलच्या मुखावरही निराशा असल्याचा गोखल्यांना संशय आला. तो दडपून त्यांनी विचारलं, “तुझ्या मित्राला आवडेल, असा बंगला सजवला आहे ना? तू बराच आधी तुझा बेत कळवलास ते बरं केलंस. बाकी, बंगल्यांचं रूप भयंकर होतं.” गोखले खदखदून हसले. पण सलीलला हसण्यासाठी प्रयत्न करावा लागला.

बालकाच्या घार्डनं आधी घर दाखवण्याचा आग्रह धरताना गोखल्यांचा उत्साह उतू जात होता. पाश्चात्य देशात राहिलेला सलील त्यांचा हिरमोड करत नसला

तरी त्याला मित्राच्या मुखावर निराशा दिसत होती. घर बघून सारे स्वयंपाकघरात आले. नाजूक डायनिंग टेबलाशी बसकण मारून सलीलनं थकल्या स्वरात विचारलं, “आजी, ब्रेकफास्टला काय?”

“फ्रेंच टोस्ट.” शालिनीबाईऐवजी गोखल्यांनी अभिमानानं उत्तर दिलं.

“ओ, नो!” सलीलचा संयम संपला. “आजी, मी ब्रेडचे तुकडे चावायला इथे आलोय का? अंग हे काय होऊन बसलं? घरी आल्यासारखं बाटत नाही गं! मला तुझे खास पदार्थ हवेत. यालासुखा. आईनं केलेले पदार्थ हा आवडीनं खातो. मी त्याला म्हणतो, ‘इथल्या रॉ मटेरियलमध्ये गोडी नाही. पुण्याला चल. मग म्हणशील, पुणे तिथे काय उणे!’ बोलता बोलता सलील जागेवरून उठला. शालिनीबाईच्या गळ्यात हात टाकून म्हणाला, “कांदेपोहे पटकन होतात. आजी, कर नं पोहे! भूक लागलीय, पण टोस्ट

नको.”

“अरे, आज्ञा करते,” त्या उत्साहानं म्हणाल्या. कण्हत कुंथत पक्षिमेचे नवे पदार्थ करणाऱ्या आजीबाई तणावमुक्त होऊन उत्साहानं सरावाचे पदार्थ करू लागल्या. गोखले भांबावले. पक्षिमेकडच्या पदार्थाचं प्राबल्य वाढल्यापासून घरातून मिरची, कोथिंबीर, नारळ... अदृश्य झाले होते. तरी सलील आणि त्याचा मित्र दोघंही पोहांवर तुटून पडले. डायनिंग टेबलावर राजकारणाची वा महागाईची तपातण नव्हती, होत्या सलीलच्या रांगतदार गप्पा.

“आजी, कोथिंबीर, नारळाचं काय? आई म्हणते तुझ्या हातालाच चव आहे, कारण मनापासून करतेस तू! तुझ्या हातचे सारे पदार्थ आम्ही चापून खाणार. पोट सुटलं तर व्यायाम करू...”

गोखल्यांच्या घशाखाली घास उतरत नव्हता. खाण कसंबसं संपवून ते उठले तरी आतल्या गप्पा ऐकू येत होत्याच. सलीलनं आपल्या कंपनीकडे पुण्याचं पोस्टिंग मागितलं होतं. हा बंगला, म्हणे सारखा त्याच्या स्वप्रजात यायचा. तो मित्राला सांगत होता, ‘डेरेदार वृक्ष ओलांडून घरात येण्याची सूर्यकिरणांची मजाल नव्हती ते ब्हा! आजोबांनी तोडले असले तरी मी पुन्हा वृक्ष लावीन. काही वर्षाचा काळ जाईल, पण होईल सारं नीट.’’ मग त्यानं ‘ॲंटिक’ ठरणाऱ्या फर्निचरचं गुणगान सुरू केलं. “सोफे असे प्रचंड आणि मस्त होते म्हणून सांगू? मनःपूत लोळत असे मी त्यावर!

आजी, त्या सगळ्यांशी ‘घर’ ही संकल्पना जोडली गेलीय गं!” तो हळहळला.

नाजूक सोफा गोखल्यांना टोचू लागला. ते उठले, सगळं परत आणायला जाऊ हे सांगायला. तोपर्यंत त्यांच्या तालावर नाचणाऱ्या, पण आता शेर झालेल्या आजी फणकारल्या, “पोर थकलंय ह्वाचं भान नाही, नसते घोळ घालायचे आपण आणि निस्तरायला तो. ते काही नाही, तुम्हीच इंटिरियर डेकोरेटरला फोन करा. काल मी त्याच्या दुकानात आपलं सारं फर्निचर पाहिलंय. परत आणवा ते!” गोखल्यांनी निमूळपणे फोन उचलला.

सलील बोलतच होता. शालिनीबाई कौतुकानं ऐकत होत्या. बाहेर गोखलेही! विजय देश सोङून सोङून गेला नि तिकडचा झाला असं वाटून हळहळणाऱ्या जोडप्याला सुख देण्याचं सामर्थ्य सलीलच्या कथनात होतं. अधूनमधून सलीलचा गोरा मित्र त्याला पुष्टी देत होता. सलीलच्या समग्र कुटुंबाला मायभूमीची ओढ होती. सलील-अनघा मराठी शिकायला वीकएण्डला शाळेत जात. शाळा गैरसोयीच्या जागी. तरी आई लांग ड्राइव करून त्यांना शाळेत नेई. तेवढंच कशाला, मुलीला शास्त्रीय आणि मराठी सुगम संगीत शिकवण्यासाठीही तिनं जीव पाखडला होता. कॅनडाची मानसिकता सौहार्दपूर्ण आहे. तो अमेरिकेसारखा मेलिंग पॅट नाही. इथे सारे कनेडियन असले तरी मूळ संस्कृती सोडत नाहीत. भारतीय कलावंतांसाठी पंडित जसराज संगीत अकादमी आहे. त्यांना शास्त्री स्कॉलरशिप मिळवून भारतात शिक्षण घेता येत. अनघाला तशी संधी मिळण्याची शक्यता आहे... सलील खूप काही सांगत होता.

शालिनीबाईचा जीव सुपाएवढा होत होता. त्यांनं सतत बोलत राहावं आणि आपण ऐकावं असं वाटत होतं. पण दोन्ही तरुणांच्या डोळ्यांतला प्रवासाचा शीण त्यांच्या प्रेमल नजरेत भरला. “बेटा, आतां इथे आहात नं? सगळं आजच संपवू नकोस. थकला आहात, विश्रांती घ्या.

“आजी, तू म्हणजे...” सलील खुर्ची सरकवून उठला. “तरी सांगितल्याविना राहवत नाही. तिथे अपार वैभव आहे आणि कष्टही! डॅडी म्हणतात, “आपले लोक सर्व क्षेत्रांत आधाडीवर आहेत. जगात १५-२० सालापर्यंत भारत अमेरिकेचं स्थान घेर्इल आणि बुद्धिप्राधान्यवादी प्रजेची तिकडे रीघ लागेल, अशी शक्यता व्यक्त होत आहे. मग आपणच का नकारातक वृत्तीनं त्याला ‘भाकडकथा’ ठरवायचं? त्या दोघाचा जीव रमत नाही तिथे. मधूनच ‘गळ्या आपुला गाव बरा’ असें पुट्पुटात. म्हणून मी डॅडीना म्हणालो, ‘तुम्ही इथे आलात तेव्हा ते योग्य असेल. तुमची पिढी थोडी गोंधललेली होती म्हणून सुरुवातीला ‘अमेरिका बॉर्न देशी’ - एबीसी म्हणत. पण तुमच्यासारख्यांनी पूर्व - पश्चिमेची नेमकेपणानं सांगड घातली. अजूनही आम्हाला सार एबीसीडी म्हणतात. पण आता त्यातलं सी हे कॉन्फिडन्सचं प्रतीक

आहे. ‘कनफ्यूज्ड’चं नव्हे. आता देश प्रगतिपथावर आहे. आडनीड वयात काम बदलणं झेपत नाही. आम्ही पुढे होतो, तुम्ही निवृत्तीनंतर या.”

“गप रे!” शालिनीबाई लटक्या रागानं म्हणाल्या. “या वयात सुखाचाही मोठा घास पचत नाही बाबा! हळूहळू सांग सारं! जेवणात काय हवं ते बरीक आधी सांग.”

सलील आणि त्याचा मित्र, दोघं झोपले. शालिनीबाई गोखल्यांपाशी बसल्या. आता जणू ‘माइक’ त्यांच्या हाती होता. त्या स्वप्निल स्वरात बोलू लागल्या, “कोटापासचा वड आणि चाफा तोडायला मी विरोध केला ते तुम्ही ऐकलत, तेवढं बरीक बरं झालं. मुळापासून दूर गेलेली पारंबी सरसर वेगानं जमिनीकडे धावतेय, पुन्हा याच मातीत रुज्यासाठी, असं वाटून जीव मोहरतोय माझा! मातीमोलानं विकलेलं फर्निचर सोन्याच्या भावानं परत घ्यावं लागलं तरी

ती हार समजूनका: आपल्या हिन्यासाठी - नातवासाठी - हे कोंदण योग्य समजा. खर्चाच्या नावानं खडे फोडू नका!”

बाहेर बसून सलीलचं बोलणं ऐकताना गोखल्यांना खरोखरच आपली हार झाली अस वाटत होत. ती हार पचवणं जड जात होतं. पलीचे समंजस बोल ऐकून त्यांच्या मनातलं मळभ दूर झालं. ते स्नेहल स्वरात म्हणाले, “आधारवडाची पारंबी परत जमिनीत रुजेल ही कल्पना मलाही रोमांचित करते.”

संसार करताना पेरलेली संस्कारबीजं व्यर्थ गेली नाहीत या जाणिवेनं शालिनीबाई मोहरल्या. समाधानानं ! कृतार्थतेन !!

◆◆◆

(लेखिकेचा पत्ता:
53, Townley Cres. Brampton
ON Canada L6Z 459
Phone : 289 752 8885)

(पूर्व प्रसिद्धी : 'हे मां नी', विवाळी अंक २०१२)